

Віталій Мудраков**Наталія Лютко****Олена Гапченко**

Гуманітарна безпека як освітній проєкт¹

Стаття присвячена розкриттю концепту «гуманітарна безпека» в його освітній перспективі, тобто як освітнього проєкту. Автори констатують необхідність захисту від гібридної російської агресії засобами гуманітарної сфери, наголошуючи на гуманітарному характері цієї агресії. Виходячи із особливостей розуміння та визначення гуманітарної сфери в Україні, освіта визначається як ключовий аспект цієї безпеки. Автори вказують на необхідність та розглядають можливість створення спеціального освітнього компонента «Гуманітарна безпека». У статті пропонуються конкретні кроки для формування каркасу такого спеціального курсу: (1) методологічні орієнтири та (2) методичні настанови. Вони відображають дві основні частини статті. Певною новизною статті є те, що серед методологічних орієнтирів фігурують власні напрацювання щодо проведення аналізу, як-от «принцип здоров'я» соціуму, а також наголошується на ефективності відомих підходів: «історико-географічний принцип», аналіз міжкультурного співбуття національних ідентичностей, дискурс-аналіз, а для проведення аналітики національних ідентичностей – засади конструктивізму та примордіалізму.

¹ Стаття відображає частину ідеї дослідницького проєкту Віталія Мудракова, що реалізувався за підтримки Бундесрату (Bundesrat) ФРН ще у 2021 році. Ідея розробки концепту «Гуманітарна безпека» в різних аспектах набула певного теоретичного розвитку та втілювалася у практику, зокрема, як серія лекцій «Філософсько-світоглядна терапія» в рамках діяльності української просвітницької спільноти «Українська мова та культура» в місті Мюнстері, а також реалізується за участі викладачів з Хмельницького національного університету, зокрема й як освітній компонент з вибіркового циклу дисциплін.

Методичні настанови містять чітку тематизацію за розділеними блоками чи модулями: духовно-ціннісний, соціально-політичний, практично-прикладний. Також автори формулюють завдальницький корпус вивчення спецкурсу: методичні, пізнавальні, практичні складники. Наводиться мапа результатів, що мають досягатися при навчанні, за формулою «знати і вміти». Разом з тим, вказується на важливості практично-дослідницького аспекту освітнього компоненту «Гуманітарна безпека», що має розгортатися в дослідницькі ініціативи. Автори висновують про обов'язковість формування та вдосконалення такого освітнього компоненту як засобу захисту, так й засобу пошуку власних помилок.

Ключові слова: гуманітарна безпека, ідентичність, освіта, методологічні орієнтири, методичні настанови.

До проблеми

Одним із найбільш дієвих факторів гібридної російської агресії в Україні є інформаційний вплив. Його ефективність у всьому світі стала вже аксіоматичною. Маніпуляціям щодо звичайного інформування уже немає меж, а спеціальні репортажі, що мали б ґрунтуватися на розслідуваннях та дослідженнях, продукуються виключно в рамках «державної журналістики». Пропаганда тут має не тільки горизонтальний вимір – оперує інформацією про події сьогодення, але й заглиблюється у віки історії. Тому тут, очевидно, розвінчування політичної та історичної міфології, виправлення культурних спотворень із широкою просвітницькою діяльністю є як і основним завданням перспективи, так і найбільш дієвим способом протидії теперішності, «бо правда, – як зазначає Валерій Залужний, – це один із найточніших різновидів зброї» [Залужний 2023: 7], бо правда – це спосіб становлення «здорової» людиномірності, це умова ретроспективного пізнання та актуального формування власної ідентичності. Тож коли пропаганда докладає усіх маніпулятивних зусиль для знищення іншої національної ідентичності, правда є найдієвішим чинником протидії, а також узаasadничує спільнотну адекватність. Проте вміння керувати цією «зброєю» створює новий виклик в умовах війни за ідентичність: постає питання *механізмів встановлення та оперування правдою*.

«Особливі вміння завжди цінилися. Особливі вміння у час війни – не оціненні. Особливі вміння у час війни за власну ідентичність – критичне мислення та гуманітарна аналітика. Необхідність набуття компетентностей такого штибу у вимірі визначальної частини суспільства надиктовує саме життя, ба більше – виживання: як народу зі своєю культурою, традицією, мовою. Відповідальність, так би мовити, за ці компетентності несуть освітні процеси у широкому розумінні: формальна, неформальна

та інформальна освіта (самоосвіта). Вживання слова «відповідальність» є вказівкою саме на те, у якій мірі освітні тенденції чи методичні тренди здатні змінюватися враховуючи виклики сучасності задля формування й удосконалення таких компетентностей» [Мудраков 2022: 326–327]. З цієї тези про *відповідальність* за компетентності впливають ключові питання: чи має все ж освіта реагувати на війну зміною свого змістового балансу і якщо так, то як саме вона мала б змінюватися? Ми переконані, що відповідь на перше питання є однозначно «так», адже йдеться про виживання національної ідентичності цілого народу з його культурними джерелами. Друге питання має теж не меш очевидну відповідь: спосіб реакції освіти на війну за власну ідентичність має характеризуватися посиленням тих освітніх компонентів, що відповідають за світоглядну, ціннісну та політичну складову.

Очевидно, що йдеться про те, що в Україні називають гуманітарною сферою¹. Тому розуміння особливостей захисту цієї сфери має будуватися із її сутнісних характеристик: «(1) окреслення сфер і засобів формування та плекання загального рівня розумності й моральності, що сповнені своєрідністю культурної традиції, та (2) артикуляція загального стану добробуту/безпеки як суспільства загалом, так й окремих його груп; поєднання цих аспектів об'єктивується необхідністю збереження принципу абсолютної цінності людини, тобто збереження її життя, прав і свобод» [Мудраков 2022: 316]. Отже, гуманітарна безпека націлена як на теоретичні, так й на практичні виміри світоглядного здоров'я соціуму. А «завдання українських сил захисту полягало б у безперервній діяльності, тобто здатності проводити комплексну роботу щодо вияву загрози власній ідентичності. Це вимагає інституціоналізації гуманітарної безпеки на різних рівнях, але із пріоритетним розвитком в освітньому просторі, що пропонував би інструментарій захисту щодо утвердження людини та громадянина кожному і кожній в Україні. Подібні освітні проекти – це можливість уникнути можливого світоглядно-ідеологічного штурму в майбутньому; це й уміння вбачати прогалини в проробленому, а отже, й визнавати власні помилки та розвиватися» [Мудраков, Лютко, & Павлик 2023: 112]. Тож **метою** статті є опис специфіки та потенціала

¹ Англійське слово «humanitarian» не повною мірою передає той сенс, який вкладається в українське поняття «гуманітарний». З одного боку, цей варіант застосовується за відсутності іншого, тобто такого, який би сповна передавав специфіку українського вжитку, але з іншого – цей варіант відображає один з двох аспектів, який відображає рамку загального стану добробуту (а отже й безпеки) як суспільства загалом, так й окремих його груп, і який, отже є засадничим для формування принципу абсолютної цінності людини, тобто збереження її життя, прав і свобод, тобто того, чим наповнене українське поняття. Про це йшлося у вступній частині, а детальний аналіз цієї проблеми див.: [Мудраков 2022: 316].

лу гуманітарної безпеки як освітнього проєкту, котрий міг би досягати окреслених цілей. Досягнення мети вирішується шляхом встановлення методологічних принципів та опису його методичної канви, на основі яких має створюватися робоча програма спецкурсу. Тому, очевидно, що наступні кроки у розробці цього курсу – це опис, деталізація та обґрунтування (з наповненням джерел) кожного із запропонованих шляхів створення курсу із урахуванням нових викликів.

Стан дослідження цієї проблеми не можна вважати вельми розробленим. Оскільки ідея статті полягає зокрема у тому, щоби запропонувати академічній спільноті ідею до обговорення, яка досі не мала простору для розгортання, тобто не була інституціоналізована як проблема для широкого кола, але вже мала досвід практичного застосування [Поліщук, & Мудраков 2022: 306], остільки орієнтація тут виходить із цього досвіду. Загалом кажучи різноманітні аспекти окресленого напрямку мали й мають місце у різних спеціальних дослідницьких аспектах чи науково-популярній літературі. Для нашої дослідницької пропозиції окремі з них можуть відігравати і дослідницьку [Самусь 2024], [Терен 2020а], [Венцлова & Донскіс 2016], і орієнтаційну [Hein-Kircher 2006], [Бауман & Донскіс 2017], і методологічну роль [Арон 2006], [Ясперс 2009], [Рябчук 2011]. Втім, це тільки маленька частина *прикладів*. Попри те, що наукові публікації щодо освітніх пріоритетів не позбавлені ствердження того, що прийшла необхідність боротися із ворожою ідеологією, проводити деколонізацію [Бойченко 2024] тощо, нам не відомі пропозиції педагогічно-дослідницького напрямку, що структурно чи ідейно у представленому комплексі корелювалися би із викладеною тут концепцію. Тож ми опираємось на власну розробку щодо проблеми галузевого визначення гуманітарної безпеки, а також щодо її дидактичної визначеності [Мудраков 2022: 309-331].

Методологічні орієнтири

Створення освітнього проєкту, орієнтованого на світоглядне здоров'я соціуму, має починатися із принципу, який умовно можна назвати «принцип здоров'я»: встановлення наявності в системі самоосмислення питання про власну людську гідність та національну ідентичність, і, щонайголовніше, особливості їхнього співвідношення. Тобто йдеться про «фундаментальні антропологічно-ціннісні питання та їхнє продовження у світоглядно-політичній конфігурації: ціннісне ототожнення та ідеологічна ідентифікація» [Мудраков, Лютко, & Павлик 2023: 107]. Самі по собі ці питання є принципово утворюючими – це з одного боку, а з іншого – їхнє співвідношення вказує на ментальний стан суспільства та здоровий глузд [Mudrakov, Hapchenko, & Kozachenko 2023] за

маркерами «бути людиною» (діяти людяно) та «належати до політичної спільноти» (діяти в ідеологічних інтересах групи) [Мудраков, Лютко, & Павлик 2023: 107].

Оскільки перший маркер здебільшого пригнічується другим, остільки й варто більш детально фокусуватися на питанні про національну самість. Тому наступним кроком має стати фіксація ідейної чи концептуальної точки, з якої пояснюється сама національна ідентичність. У найпростішому та найзагальнішому викладі різні позиції можна розкрити через ідеї розуміння нації: одні ґрунтують переконання на етнічній аргументації, а інші – виходять зі світоглядотворчих результатів ідеології. Їх часто позиціонують як протилежні: примордіалізм та конструктивізм. Відповідно перші будуть оперувати безпековим полем ідентичності як порушення всього, що може складати ціннісні та системотворчі засади для етнічної групи; другі – будуть оперувати безпековим полем ідентичності як порушення ціннісно-світоглядних пріоритетів політичної групи. Тому зрозумілим видається констатування сучасними дослідниками того, що «в останні кілька десятиліть ознакою доброго тону в академічному середовищі вважається дотримання конструктивістської (відомої також як модерністська або інструменталістська) концепції формування сучасних націй, тоді як її опонентів – примордіалістів витіснено в своєрідне інтелектуальне ґетто» [Василенко & Голубчик 2023: 72]. Можна й треба дошукуватися переваг та недоліків у згаданих теоріях, але компаративний аналіз культурно-національного поля за цими принципами – це добрий інструмент для практичної аналітики такого освітнього компонента, а відтак й для формування джерельної бази¹ цього спецкурсу.

Важливим моментом у доборі підходів має стати принцип, який доволі умовно можна поійменувати як «історично-географічний». Маємо на увазі зрізи міжкультурного співбуття національних ідентичностей в регіональному вимірі, тобто характер їхнього співіснування, що складався історично. Такий принцип орієнтує на аналітику конкретного регіону як світоглядно-ціннісного та ідеологічного конструкту, що має спільне історично тло (зі своїм міфополітичним background²) і нині продовжує

¹ Тут важливо наголосити, що цей підбір на обмежуватися тільки вузько-профільними спеціальними розвідками дослідницьких інституцій стратегічного значення. Тобто окрім спеціалізованих досліджень це можуть бути матеріали, що ґрунтуються на доволі широкому спектрі гуманітарної царини і мати популярний характер. Тренди загально-інтелектуального тла, які задають порядок денний – це, певно, найперше, на що варто звернути увагу.

² Маємо на увазі міфи, котрі інструменталізувалися політичним інтересом і набули особливого значення для конструювання національної ідентичності. Важливий зріз, що пропонує широку панораму, яка в свою чергу створює загальну картину пріоритетів [Hein-Kircher 2006].

виявляти й шукати властиву для нього сутність. У нашому випадку – Східна Європа. Тож тут важливо доозброїтися діалектичним принципом аналізу наявного статусу регіону й переоцінки його звичних атрибутів (постколоніальні та посткомуністичні тенденції) для долання шаблонів у тих уявленнях, що часто домінують: діра глобального політичного порядку, джерело оновлення для одряхлілого Заходу, регіон для безкінечних ідеологічних експериментів або край політичної креативності¹. У доборі матеріалу, який доповнював би окреслений аспект і виформовував би набір критеріїв дослідницької практики, незамінним орієнтиром стануть так звані постколоніальні студії Східної Європи й зокрема в колишніх радянських республіках². Зазначимо, що подолання «*постколоніального синдрому*» [Рябчук 2011] з розвінчуванням політичної міфології чи імпліцитно наявних засобів руйнування національної культури та просвітлення суспільства – одна із пріоритетних дидактичних цілей гуманітарної безпеки.

Методологічних орієнтирів у справі розвінчування політичних міфів й викривання справжніх засад ідеологічних наративів, зокрема минулого століття, не бракує. Особливо допоміжними, проте, мають стати ті дослідження, котрі причини ідеологічного звиродніння вбачають у зміні фундаментальних, світоглядно-сміслових ідеях (як-от: історія стає визначальною сутністю чи трансцендентним принципом), а також у відповідальності та сміливості інтелектуалів інтерпретувати і трансформувати в справі творення колективної свідомості: інтелектуальний патріотизм та відвага проти сили конформізму [Арон 2006]. Така технічно-методологічна значущість аналізу поглиблює свою властивість при зануренні у філософсько-психологічні аспекти світогляду, а точніше – до глибин його первинності: ключові засоби орієнтації [Ясперс 2009]. Це спосіб для встановлення методологічних параметрів для виявлення світоглядного здоров'я. Такі методологічні орієнтири можуть, безперечно, слугувати критеріями у аналізі гуманітарної безпеки, проте найголовніше, що це певні зразки у справі вибудовування своїх актуальних алгоритмів для аналітики тих чи тих світоглядно-ідеологічних систем, їх нинішніх та історичних змін, можливих проєкцій.

При проведенні низки досліджень на предмет оцінки загально-світоглядного та культурно-національного блоків тих чи тих спільнот, доволі ефективним способом є аналіз дискурсу «як основної конститутивної

¹ Ця тема також не залишена поза увагою. Про ці аспекти див.: [Поліщук 2020; Венцлова & Донскіс 2016; Бауман & Донскіс 2017].

² Сьогодні ця тема має особливе значення і має значний інтерес. Окремі приклади літератури дивись серед інших: [Шкандрій 2004; Томпсон 2006; Korek 2007; Kołodziejczyk, & Sandru 2012; Кебуладзе 2016].

культурної практики» [Пролєєв, Зимовець, & Кобець 2023: 5]. Зрештою, цей підхід відповідатиме актуальним методологічним тенденціям, адже дискурс «відіграє надзвичайно важливу евристичну роль в осмисленні та розв'язанні найрізноманітніших філософських проблем – від етичних колізій самовизначення особи чи побудови освітніх моделей до питань соціально-політичного домінування, дієвості правових або економічних систем та проєктів суспільного розвитку» [Пролєєв, Зимовець, & Кобець 2023: 6].

Усі зазначені аспекти тільки орієнтують у теоретико-методологічних моментах, називаючи напрямки, які, однак, є життєво важливими для захисту у гібридній війні, але які, звісно, не вичерпують усього обширу проблем щодо формування бази методів роботи чи, скажімо, підбору літератури. Втім, далі нам важливо тематизувати загальний обшир проблемного кола освітньо-навчальною рамкою, щоб виокреслити врешті компетентності освітнього компонента гуманітарної безпеки.

Методичні настанови

Навчально-методичну мапу освітнього компоненту пропонуємо починати з проблеми формулювання безпеки саме як проблеми гуманітарної сфери. Тут важливо рухатися дослідницько-навчальним шляхом: презентації, перепрочитання і спільна розробка (трактування) ключових понять для гуманітарної безпеки. Це: гуманітарна сфера, common sense, ідентичність. Тож тут завданням постає створення чіткої концептуальної схеми зв'язків між загальнолюдськими цінностями та їхніми практичними відповідниками, тобто нормами, на основі яких ґрунтується індивідуальна розумність та базується соціальна відповідальність. А відтак, засадовим постає концентрація на концептуальних засадах, що створюють/гарантують/планують ті чи ті умови й передумови безпековості. Тут варто згадати про завершення підготовки *галузових безпекових стратегій* як новий цикл стратегічного планування в *Стратегії національної безпеки України* [Президент України Володимир Зеленський 2020]. Очевидно, що цей документ по закінченню війни матиме не тільки більший об'єм, але й інший зміст та чіткіші формулювання; не є виключенням, що його доповнюватимуть і підкріплюватимуть інші безпекові нормативно-правові акти за участі міжнародних партнерів; загалом ці документи, однак прогнозовано, стосуватимуться військового та економічного партнерства. Нам ж до справи важлива та *галузь*, що в названій *Стратегії* маркує саме гуманітарний простір. Цікаво, що в цьому документі – Указ Президента України – в одному формулюванні *щодо дій держави з метою безпеки* називається як загроза в цьому просторі, так й шляхи її подолання: «рішуче

протистояти гуманітарній агресії, розвивати українську культуру як основу консолідації української нації та зміцнення її ідентичності» [Президент України Володимир Зеленський 2020]. Крім цього варто звернути увагу на низку програмних та нормативних документів, які у різній мірі впливають на гуманітарну безпеку: «*Стратегія культурного та гуманітарного розвитку*»; «*Стратегія культури 2025*»; *Закон України «Про національну безпеку*»; «*Концепція сталого розвитку ООН*» тощо. Важливо також орієнтуватися на свіжий аудит цієї сфери¹. Ціннісно-сміслові орієнтири та визначально-впорядковуючі нормативи приводять до вивчення та оволодіння засобами: специфіка гуманітарної складової сучасної освіти; духовність, філософія, гуманність; критичне мислення (логіка та практика аргументації). Тож усе це формує *духовно-ціннісний блок* гуманітарної безпеки.

Концепція педагогічної мапи цього спецкурсу вибудовується навколо питань самоідентифікації та її співвідношення з глобальним простором, що розкриває глибину проблеми ідентичності через її конфлікти та діалоги. Йдеться про філософію самості – від індивідуального усвідомлення до громадянської реалізації, про роль історичної та культурної пам'яті, а також про взаємодію ментальності й менталітету в міжкультурних процесах. Визначальне значення тут має політика безпеки та рівень громадянської зрілості, що охоплює політику пам'яті, формування політичної нації, співвідношення ідеологій із громадянським суспільством і вплив його інституцій на гуманітарну безпеку. У підсумку, ключовий фокус – *соціально-політичний вимір* гуманітарної безпеки як механізм збереження й розвитку ідентичностей у сучасному світі [Мудраков 2022: 330–331].

Наступний методичний етап зосереджується на осмисленні гуманітарної безпеки через призму інформації. Це передбачає аналіз феномена інформації загалом та аспектів інформаційної безпеки зокрема: механізми (та принципи) функціонування інформаційних потоків; вплив соціальних мереж і сучасних ЗМІ (маніпуляція світоглядом, пропаганда, інформаційні війни); стратегічна аналітика та прогнозування інформаційних загроз. Оскільки курс спрямований на розвиток практичних навичок, ключову роль відіграє дослідницька практика прогнозування й проєктування в сфері гуманітарної безпеки, що охоплює аналіз і моделювання світоглядно-ціннісних систем, а також розробку парадигмальних підходів до безпекових викликів. З усього цього постає комплексний *прикладний вимір* гуманітарної безпеки [Мудраков 2022: 331].

¹ 27 червня 2024 р. Міністерство молоді та спорту України у партнерстві з Програмою розвитку ООН (UNDP) представило результати організаційного аудиту національної та громадянської ідентичності [Самусь 2024].

Впровадження та реалізація спецкурсу «Гуманітарна безпека» спрямовані на формування комплексного уявлення про стан захищеності особистості, суспільства та культури, зокрема в умовах глобальних викликів, потенційної та актуальної ідеологічної інструменталізації аксіосфери. Центральним завданням курсу є оволодіння слухачами методами критичного аналізу та прогнозування ризиків у гуманітарній сфері, що охоплює як історичні, так і сучасні світоглядно-ціннісні моделі. *Методичний блок* передбачає розвиток аналітичного мислення, здатності до розпізнавання та розв'язання безпекових проблем у гуманітарному вимірі, а також засвоєння механізмів наукового дослідження явищ, що впливають на стабільність суспільства. *Пізнавальний компонент* спрямований на формування ментальної стійкості, глибокого розуміння причин і наслідків кризових явищ та загроз, що виникають у гуманітарному просторі. *Практичний аспект* курсу акцентує увагу на розробці навичок оцінювання рівня безпеки гуманітарної сфери, класифікації загроз, аналізу механізмів впливу та ефективного реагування на виклики, зокрема через проектування і прогнозування сценаріїв розвитку.

Для завершення опису «Гуманітарної освіти» як освітнього проекту структурно необхідним є вказати на *очікувані результати*. Їх наведемо із того практичного досвіду реалізації курсу, що зокрема згадувався вище, і які постають логічним продовженням змістової деталізації цього досвіду тут: «*знати*: концептуальні засади й локальні особливості гуманітарної сфери та гуманітарної безпеки як фундаментальної проблеми сьогодення; засоби, методи та основні механізми гуманітарної безпеки; способи утвердження та перевірки константних елементів гуманітарно-безпекової сфери; форми дослідницьких аспектів актуального та майбутнього гуманітарної безпеки; *вміти*: аналізувати сучасні концепції розвитку та потенціалу людини, нації (національної ідентичності), людства; визначати стан захищеності гуманітарної сфери; класифікувати проблеми безпеки і загрози ідеологічно-світоглядних протистоянь; верифікувати й аналізувати основні сфери та засоби впливу; проектувати та прогнозувати основні проблеми гуманітарної безпеки» [Мудраков 2022: 331].

Насамкінець зазначимо, що попри *захисні компетенції* завданням освітнього компоненту «Гуманітарна безпека» має бути також визначення рівня *відкритості* ідентичності, готовності віддавати, привносити і доповнювати: захист не означає закритися, захист означає усвідомлювати, плекати, комунікувати. Пойменуємо ці компетентності *пропозиційними*. Це можна узагальнити до рівня ціннісно-сміслових орієнтирів та рівня їхньої консенсуальності й трансформативності: трансляція цього рівня інтелектуальної елітою країни як маркер майбутнього. Тут варто б згадати думку Зигмунта Баумана, що саме «навчання перевчати-

ся», котре дає знання про те, як позбавлятися від звичок, що перетворилися на окови, як запобігти такому звиканню, як перетворити фрагментарні елементи досвіду в креативні зразки, постає як вища адаптивна цінність і стає центральним елементом незамінного «спорядження» для життя [Bauman 2001]. У цьому ключі є не мало позиціювань в українському культурному просторі, які вельми промовисті своїми есеїстичними формами¹.

Висновки

Отже, немає потреби у особливих доведеннях чи підтвердженнях необхідності протистояти у війні гуманітарними засобами. Критичне мислення та гуманітарна аналітика – ті особливі вміння, що є рятівними у справі збереження світоглядного здоров'я чи «ідеологічної тверезості» як щодо власних актуальностей, так й щодо супротивного боку. Набуття компетентностей подібного ґатунку можливе через посилення гуманітарної складової сучасної освіти, а саме через дослідницько-навчальний спецкурс «Гуманітарна безпека». Ба більше, оскільки йдеться про переважну більшість суспільства, тобто про його визначальну освічену частину, остільки цей спецкурс мав би набути статусу «обов'язкового» для тих, хто залучений до цього освітнього процесу, тобто для претендентів отримати бакалаврат. Для досягнення сформульованого пропонуємо до обговорення та розширення таку методологічну базу та методичну канву:

(1) «принцип здоров'я» – встановлення наявності в системі самоосмислення питання про власну людську гідність та національну ідентичність і, – особливо важливо, їхньої кореляції (співвідношення інтелектуалізму та патріотизму; психологія менталітету); принцип класифікації національної ідентичності (примордіалізм чи конструктивізм); «історично-географічний» принцип – встановлення якості міжкультурного співбуття національних ідентичностей в регіональному вимірі, а точніше характер їхнього співіснування, що має історичне тло; дискурс-аналіз як ключовий орієнтир світоглядних, культурних та ідеологічних візій спільноти.

(2) духовно-ціннісний блок, що містить дидактичну інформацію про загальнолюдські цінності та нормативні акти про соціальну безпеку; соціально-політичний блок, що містить проблемне навчання щодо національної самоідентифікації, плюралізму культур, їхнє співвідношен-

¹ Щонайперше тут варто згадати видання українських інтелектуалів, членів ПЕН-клубу, які наголошують на шляхах об'єднання українського суспільства і його укріплення як європейської ціннісної суб'єктності: [Терен 2020а; Терен 2020b; Зарембо 2018]. Надважливий вимір тут посідає також блогосфера, яка зайняла свою нішу головного орієнтира та творця суспільної думки.

ня на історичному та політичному рівнях; блок практично-прикладних аспектів, що складає практичні завдання щодо аналізу інформаційних структур, а також парадигмальне моделювання та прогнозування.

Посилання:

- Агеєва, В. (2022). *За лаштунками імперії. Есеї про українсько-російські культурні відносини. 2-е вид., виправл.* Київ: Віхола.
- Арон, Р. (2006). *Опій для інтелектуалів*. Пер. з фр. Г. Філіпчук. Київ: Юніверс.
- Бауман, Б., & Донскіс, Л. (2017). *Плинне зло. Життя без альтернатив*. Пер. з англ. О. Буценко. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА.
- Бойченко, М. (2024). Основні напрями протидії «руському миру» в Україні: завдання деколонізації. *Філософія освіти*, 29(2), 60–77. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-2-4>.
- Василенко, В., & Голубчик, Г. (2023). Конструктивістська теорія націєтворення: український аспект. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 26(6), 71–78. <https://doi.org/10.15421/1723132>.
- Венцлова, Т., & Донскіс, Л. (2016). *Передчуття і пророцтва Східної Європи*. Пер. з англ. Г. Єфремов, & О. Коцарев. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА.
- Залужний, В. (2023). Передмова до читачів в Україні і світі. В Є. Лопата, & А. Любка (упор.). *Воєнний стан: антологія*. Вид. друге. (С. 7–8). Чернівці: Видавець Померанцев Святослав.
- Зарембо, К. (Ред.). (2018). *Нова Європа*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Кебуладзе, В. (2016). *Постколоніальна критика російської імперської літератури*. 19 вересня 2016 р. <https://www.youtube.com/watch?v=nplZYA5dn20&t=23s>
- Мудраков, В. (2022). Гуманітарна безпека: від проблем галузевого визначення до особливостей дидактичної визначеності. В В. Мудраков (ред.). *Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри*. (С. 309–331). Хмельницький: ФОП Мельник А.А. <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/12513>.
- Мудраков, В., Лютко, Н., & Павлик, О. (2023). «Людяне» та «ідеологічне»: до осмислення російсько-української війни в категоріях ідентичності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2, сс. 106–114. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-2-106-114>.
- Поліщук, О., & Мудраков, В. (2022). Самоідентифікація та освіта: до проблеми усвідомлення та впровадження гуманітарної безпеки. В В. Мудраков (ред.). *Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри*. (С. 291–308). <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/12513>. Хмельницький: ФОП Мельник А.А.
- Поліщук, Я. (2020). *Пошуки Східної Європи: тіні минулого, міражі майбутнього*. Чернівці: Книги - ХХІ.
- Президент України Володимир Зеленський. (2020). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Президент України Володимир Зеленський: офіційне інтернет-представництво*. <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
- Пролеєв, С., Зимовець, Р., & Кобець, Р. (2023). *Дискурси у глобальному світі*. Київ: Дух і Літера.
- Рябчук, М. (2011). *Постколоніальний синдром. Спостереження*. Київ: К.І.С.

- Самусь, Ю. (27 6 2024 р.). Цінності та наративи: У Києві презентували результати організаційного аудиту української національної та громадянської ідентичності. *UNDP. Україна*. <https://www.undp.org/uk/ukraine>
- Терен, Т. (Ред.). (2020a). *Мости замість стін, або Що об'єднує українців?* Львів: Видавництво Старого Лева.
- Терен, Т. (Ред.). (2020b). *Що дасть нам силу? Есеї українських інтелектуалів на фокус-тему Українського ПЕН*. Київ: Дух і літера.
- Томпсон, Е. (2006). *Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм*. Пер. з англ. М. Корчинська. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Онови».
- Шкандрий, М. (2004). *В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби*. Київ: Факт.
- Ясперс, К. (2009). *Психологія світоглядів*. Пер. з нім. О. Кислюк. Київ: Юніверс.
- Bauman, Z. (2001). *The Individualized Society*. Cambridge: Polity.
- Hein-Kircher, H. (Hrsg.). (2006). *Politische Mythen im 19. und 20. Jahrhundert in Mittel- und Osteuropa*. Marburg: Herder-Institut.
- Kołodziejczyk, D., & Şandru, C. (2012). On Colonialism, Communism and East-Central Europe – some reflections. *Jornual of Postcolonial*, 48(2), 113–116. doi:10.1080/17449855.2012.658242.
- Korek, J. (Ed.). (2007). *From Sovietology to Postcoloniality: Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective*. Stockholm: Södertörn Academic Studies.
- Mudrakov, V., Hapchenko, O., & Kozachenko, S. (2023). Common sense as identity health: toward a reflection on the russian-Ukrainian war. *Philosophy, Economics and Law Review*, 3(2), pp. 25–32. <https://doi.org/10.31733/2786-491X-2023-2-25-33>.

References:

- Aheieva, V. (2022). *Behind the Scenes of the Empire. Essays on Ukrainian-Russian Cultural Relations*. 2nd ed. Kyiv: Vikhola. [In Ukrainian].
- Aron, R. (2006). *Opium for intellectuals*. Trans. from French by H. Filipchuk. Київ: Юніверс. [In Ukrainian].
- Bauman, Z. (2001). *The Individualized Society*. Cambridge: Polity.
- Bauman, B., & Donskis, L. (2017). *Fluid evil. Life without alternatives*. Trans. from English by O. Butsenko. Kyiv: DUKh I LITERA. [In Ukrainian].
- Boichenko, M. (2024). The main directions of counteraction to the “russian world” in Ukraine: the tasks of decolonization. [In Ukrainian]. *Philosophy of Education*, 29(2), 60–77. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-2-4>.
- Hein-Kircher, H. (Hrsg.). (2006). *Politische Mythen im 19. und 20. Jahrhundert in Mittel- und Osteuropa*. Marburg: Herder-Institut.
- Jaspers, K. (2009). *Psychology of worldviews*. Trans. from German by O. Kysliuk. Kyiv: Universe. [In Ukrainian].
- Kebuladze, V. (2016). *Postcolonial criticism of Russian imperial literature*. 19.09.2016. [In Ukrainian]. <https://www.youtube.com/watch?v=nplZYA5dn20&t=23s>
- Kołodziejczyk, D., & Şandru, C. (2012). On Colonialism, Communism and East-Central Europe – some reflections. *Jornual of Postcolonial*, 48(2), 113–116. doi:10.1080/17449855.2012.658242.
- Korek, J. (Ed.). (2007). *From Sovietology to Postcoloniality: Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective*. Stockholm: Södertörn Academic Studies.

- Mudrakov, V. (2022). Humanitarian Security: from the Problems of Sectoral Definition to the Peculiarities of Didactic Definition. [In Ukrainian]. In V. Mudrakov (ed.). *The Phenomenon of Security: Social and Humanitarian Dimensions*. (Pp. 309–331). Khmelnytskyi: FOP Melnyk A.A. <https://elar.khmn.edu.ua/handle/123456789/12513>
- Mudrakov, V., Hapchenko, O., & Kozachenko, S. (2023). Common sense as identity health: toward a reflection on the russian-Ukrainian war. *Philosophy, Economics and Law Review*, 3(2), 25–32. <https://doi.org/10.31733/2786-491X-2023-2-25-33>.
- Mudrakov, V., Liutko, N., & Pavlyk, O. (2023). The “Human” and the “Ideological”: Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War in Terms of Identity. [In Ukrainian]. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2, 106–114. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-106-114.
- Polishchuk, O., & Mudrakov, V. (2022). Self-Identification and Education: Towards the Problem of Realization and Implementation of Humanitarian Security. [In Ukrainian]. In V. Mudrakov (ed.). *The Phenomenon of Security: Social and Humanitarian Dimensions*. (Pp. 291–308). Khmelnytskyi: FOP Melnyk A.A. <https://elar.khmn.edu.ua/handle/123456789/12513>
- Polishchuk, Ya. (2020). *Searching for Eastern Europe: Shadows of the Past, Mirage of the Future*. Chernivtsi: Knyhy – XXI. [In Ukrainian].
- President of Ukraine Volodymyr Zelenskyi. (2020) On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”: Decree of the President of Ukraine of 14.09.2020 № 392/2020. [In Ukrainian]. *President of Ukraine Volodymyr Zelenskyi: official website*. <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
- Prolieiev, S., Zymovets, R., & Kobets, R. (2023). *Discourses in the global world*. Kyiv: Dukh i Litera. [In Ukrainian].
- Riabchuk, M. (2011). *Postcolonial syndrome. Observations*. Kyiv: K.I.S. [In Ukrainian].
- Samus, Yu. (27.6.2024). Values and narratives: The results of an organizational audit of Ukrainian national and civic identity were presented in Kyiv. [In Ukrainian]. *UNDP Ukraine*. <https://www.undp.org/uk/ukraine>
- Teren, T. (Ed.). (2020a). *Bridges instead of walls, or What unites Ukrainians?* Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. [In Ukrainian].
- Teren, T. (Ed.). (2020b). *What will give us strength? Essays by Ukrainian intellectuals on the focus topic of PEN Ukraine*. Kyiv: Dukh i litera. [In Ukrainian].
- Tompson, E. (2006). *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*. Trans. from English by M. Korchynska. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy». [In Ukrainian].
- Shkandrii, M. (2004). *In the Embrace of Empire: Russian and Ukrainian Literature of the Modern Era*. Kyiv: Fakt. [In Ukrainian].
- Vasilenko, V., & Golubchik, G. (2023). The constructivist theory of nation-building: the Ukrainian aspect. [In Ukrainian]. *Scientific and theoretical almanac “Grani”*, 26(6), 71–78. <https://doi.org/10.15421/1723132>.
- Venclova, T., & Donskis, L. (2016). *Prophecies and Premonitions of Eastern Europe*. Trans. from English by H. Yefremov, & O. Kotsarev. Kyiv: DUKH I LITERA. [In Ukrainian].
- Zaluzhnyi, V. (2023). Preface to Readers in Ukraine and Worldwide. [In Ukrainian]. In E. Lopata, & A. Lyubka(comp.). *Martial Law: An Anthology*. 2nd ed. (Pp. 7–8). Chernivtsi: Vydavets Pomerantsev Sviatoslav.
- Zarembo, K. (Ed.). (2018). *New Europe*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. [In Ukrainian].

Vitalii Mudrakov, Nataliia Liutko, Olena Hapchenko. Humanitarian security as an educational project

The article is devoted to the disclosure of the concept of “humanitarian security” in its educational perspective as an educational project. The authors state the need to protect against hybrid Russian aggression by means of the humanitarian sphere, emphasizing the humanitarian nature of hybrid Russian aggression. Based on the peculiarities of understanding and defining the humanitarian sphere in Ukraine, education is defined as a key aspect of this security. The authors point out the need for and consider the possibility of creating a special educational component “Human Security”. The article proposes specific steps to form the framework of such a special course: (1) methodological guidelines and (2) methodological guidelines. They represent the two main parts of the article. A certain novelty of the article is that among the methodological guidelines are the author’s own developments in conducting the analysis, such as the “principle of health” of society, and the effectiveness of well-known approaches is emphasized: “historical and geographical principle”, analysis of the intercultural coexistence of national identities, discourse analysis, and for the analysis of national identities – the principles of constructivism and primordialism. The methodological guidelines contain a clear thematization by divided blocks or modules: spiritual and value, socio-political, and practical and applied. The authors also formulate the task corpus of the special course: methodological, cognitive, and practical components. On this basis, the authors outline a map of the results to be achieved in the course of study, according to the formula «*to know and be able to*». At the same time, the authors emphasize the importance of the practical and research aspect of the educational component “Humanitarian Security”, which should be developed into research initiatives. The authors conclude that it is mandatory to form and improve such an educational component as a means of protection and a means of finding one’s own mistakes.

Keywords: human security, identity, education, methodological guidelines, methodical guidance.

Мудраков, Віталій, кандидат філософських наук, доцент, запрошений дослідник Центру релігійних досліджень Рурського університету Бохума (Бохум, Німеччина).

E-mail: vitalii.mudrakov@ruhr-uni-bocum.de

<https://orcid.org/0000-0002-5788-1289>

Лютко, Наталія, кандидатка політичних наук, доцентка кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького національного університету (Хмельницький, Україна)

E-mail: liutkon@khnmu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8792-5035>

Гапченко, Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького національного університету (Хмельницький, Україна)

E-mail: hapchenkoo@khnmu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4899-5110>

Mudrakov, Vitalii, PhD in Philosophy, Associate Professor, Visiting Researcher at the Center for Religious Studies (CERES), Ruhr-University Bochum (Bochum, Germany).

E-mail: vitalii.mudrakov@ruhr-uni-bocum.de

<https://orcid.org/0000-0002-5788-1289>

Liutko, Nataliia, PhD in Political Science, Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences and Humanities, Khmelnytsky National University (Khmelnytsky, Ukraine)

E-mail: liutkon@khnmu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8792-5035>

Hapchenko, Olena, PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences and Humanities, Khmelnytsky National University (Khmelnytsky, Ukraine).

E-mail: hapchenkoo@khnmu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4899-5110>